

Çeviri Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım

Jale ONUR*

Koç Özel Lisesi son sınıf öğrencileri için çeviri derslerini planlarken amacım oldukça ileri düzeyde İngilizceleri olan bu öğrencilerin dil bilinçlerini ve dili kullanma becerilerini çeviri yoluyla daha da güçlendirmek, bireysel olarak zayıf taraflarının farkına varıp bunları gidermede onlara yardımcı olmaktır.

Öğrencilerim lise son sınıfta olduklarından, üniversite sınavlarına hazırlanma telaşının onlar üzerindeki baskısını da dikkate alarak sınıfta atölye tipi bir çalışma yapmaya ve ev ödevi vermemeye karar verdim. Kompozisyon dersleri için kullanılan "Aşamalı Yazı Süreci" (Process Writing) tekniği ile "Portföy" (Portfolio Writing) tekniğini çeviri derslerine uygulayarak oldukça esnek, rahat ve bireysel farklılıklara ve gereksinimlere cevap veren bir yöntem elde ettiğimi sanıyorum.

Bu yöntemin öğretmenler için cazip olan bir yönü ise kağıt okuma yüklerini arttırmadığı halde öğrencinin uygulama olanağını arttırmasıdır.

Şimdi size sınıftaki çalışma şeklimizi özetlemeye çalışacağım. Önce her öğrenciye çalışmalarının tümünü içinde saklayacağı bir dosya veriyorum. Bu dosyaların iç kapaklarına birer değerlendirme formu iliştilmiştir. Soldakine yaptığı çalışmanın kuvvetli yanları, sağdakine ise zayıf yanları yazılır. Öğrenci çevirisini bitirdiği her parça için belirli örnekler vererek, yuvarlak sıfatlar ve genellemelere kaçmadan bu değerlendirmeyi yapar. Sonra dosyasını bir arkadaşıyla değişir. Arkadaşlar birbirlerinin çevirilerini okuyup aynı işlemi birbirleri için de yaparlar. Varsa aynı şekilde asistan öğretmenlerin de görüşlerini alıp çevirilerinde bunlara göre düzeltmeler yapabilirler.

* Koç Özel Lisesi İngilizce Öğretmeni.

Tamamlanan çeviriler dosyada saklanır. Not ile değerlendirme zamanı geldiğinde kendilerinden çevirilerini gözden geçirip benim değerlendirmem için bir tane seçmelerini ve de seçim nedenlerini de belirtmelerini isterim.

Bunları istememin nedeni onlara eziyet değil, tamamen pedagojik. Yapılan araştırmalara göre (Lynch-Klemans 89) yaptıklarımız üzerinde düşünmezsek, öğrenme meydana gelmez. Zayıf yanlarımızın farkına vardığımızda bunları düzeltmek için kendiliğinden bir çaba gösteririz. Öğrencinin pek çok yanlışı yinlemesinin nedeni bunların farkına varamaması ya da üzerlerinde düşünmemesidir.

Belki işe tersten başladığımı, çeviri süreci yerine değerlendirme sürecini önce anlattığımı düşünüyorsunuz. Ancak sınıfta da işe bunları açıklamakla başlamak gerekiyor.

Öğrenci her yaptığının not ile değerlendirilemeyeceğini, kendisinin seçim hakkı olacağını öğrendikten sonra kafası çok daha rahat çalışabilir. Bunun da çeviri işinde ne kadar önemli olduğunu hepimiz biliriz.

Şimdi çeviri sürecini anlatmaya başlıyorum. Dönemin ilk yarısında benim seçtiğim farklı türlerden otantik metinler üzerinde çalışıyoruz. İkinci yarısında ise öğrenciler kendi seçtikleri parçalar üzerinde çalışıyorlar. Metin çözümlemesi için farklı yöntemler kullanılabilir. Örneğin şiir çözümlemesinde Işın Bengi'nin önerdiği sorulardan yararlanılabileceği gibi (Bengi 84) her tür metin için Mildred Larson tarafından önerilen son derece detaylı (Exegesis) teknikler uygulanabilir (Larson, 84).

Ancak ben hem çözümleme, hem çeviri, hem de çevirilerin okunup değerlendirmesini hep sınıfta yaptırdığımdan zamanım oldukça kısıtlı. Bu yüzden anlam ve linguistik çözümleri ayrı ayrı ve detaylı yapmak yerine sadece öğrenciler için sorun olan noktaların tartışıldığı bir inceleme yöntemini (Reader's Response Theory) kullanıyorum.

Buna göre metni ilk kez okurlarken aktif okuma yapmalarını istiyorum. Yani ellerinde kalem, okudukça akıllarına gelen soruları anında not ediyorlar. Okuma bittiğinde halen cevaplanmamış soruları varsa bunları sınıfta sorup tartışmaya açıyorlar. Dikkatinizi çekmek istiyorum, öğretmene değil, sınıfa. Öğretmenin özellikle ilk zamanlarda kendini frenlemesi ve sınıfın cevapları bulmasını beklemesi gerekmekte. O zaman öğrencilerin beklediğinizden belki de çok daha dolu olduklarını farkedebileceksiniz. Bu dersler son derece zevkli dil ve edebiyat dersleri gibi gerçekleşiyor. Öğrenciler metinde üstü kapalı olarak verilen anlamları, sembolik ve edebi kullanımları keşfetmekten, anahtar sözcükleri incelemekten, sözcüklerin ikincil anlamlarını ve gramer yapılarının değişik işlevlerini keşfetmekten büyük zevk alıyorlar ve bunu çok güzel beceriyorlar. Ancak bilgi ve deneyimlerinin eksik kaldığı teknik konularda yetersiz kalabiliyorlar.

Sistem oturduktan sonra öğretmen de aynı tartışmalara sınıfın bir üyesi gibi katılabilir. Bu yöntem öğrencilerin kendilerine güvenlerinin artmasına, daha fazla risk alabilip daha yaratıcı olmalarına yardımcı oluyor. Öğrencinin kendine güvenini arttırmak için yaptığım başka bir şey de onlara aynı metnin değişik çevirmenlerce yapılmış çevirilerini göstermek. Bunu en rahat şiir çevirisiyle görmek mümkün olduğundan işe şiir çevirisiyle başlıyorum.

Daha sonra kendilerine bir şiir çevirtiyorum. Sonuçta herkesin ifade şeklinin neredeyse parmak izleri gibi farklılık göstereceğini görüyor ve karşısındaki öğretmenin de onlardan kafasındaki metnin aynısını beklemediğinin bilinciyle daha rahat çalışıyorlar. Anlam açıklığa kavuşup, metinle ilgili tüm sorular cevaplandıktan sonra çeviriye geçiliyor. Ben de onlarla birlikte aynı metin üzerinde çalışıyorum.

Çeviri sürecindeki ilk çalışmanın bir taslak olacağını ve bunun üzerinde pek çok değişiklikler yapacaklarını söylüyor ve bu ilk taslak üzerinde çalışırken olabildiğince takılıp kalmadan metnin başından sonuna kadar biteviye çeviri yapmalarını istiyorum. Bu arada hoşnut olmadıkları sözcük ve yapıları işaretleyerek daha sonra metnin tamamı ortaya çıktıktan sonra onlara döneceklerini anlatıyorum. Böylece kaba bir bütün ortaya çıktıktan sonra paragraf paragraf yapılan çeviri okunuyor ve paragrafın bütününde aksaklık yaratan yerler, belki de cümleler saptanıyor. Bozuk cümle de düzeldikten sonra bir sonraki paragrafa geçilip aynı şekilde tümünden küçük parçalara doğru çalışılıyor.

Böyle bütünden parçalara doğru detaya inilerek düzeltmeler yapıldığında metnin tamamında daha akıcı bir anlatım elde edilmiş oluyor. Sınıfta işlediğimiz parçalar genelde kısa olduğundan, bu tekniği uygularken herhangi bir zorlukla karşılaşmıyoruz.

Dönemin ilk yarısında herkes aynı çeviri üzerinde çalışırken sınıf çoğunluğu çeviri üzerindeki çalışmalarını bitirdiğinde yapılan çevirilerin okunmasına geçiyoruz. Biri okurken diğerleri kendi çevirilerini bir kenara bırakıp özgün metni ve kalemi ellerine alıp yine aktif dinlemeye geçiyorlar. Parçanın tamamı dinlenirken notlarını alıyorlar. Okuma bittikten sonra çeviriye ilişkin görüşlerini belirtiyorlar. Ancak önce olumlu yanların belirtilmesi kuralı var. Çeviride neyi beğendiniz? Kuvvetli yanları nelerdi gibi soruların cevaplarını anlaşılır örneklerle belirtmeleri gerekiyor. Ancak olumlu yanları belirttikten sonra olumsuzlara sıra geliyor. Bunun pedagojik nedeni ise yalnız olumlu eleştirinin öğrenciyi savunmaya geçirtmemesi. Önce olumlu yönleri duyduğunda ise, daha zayıf yönler belirtildiğinde bunlar üzerinde düşünme ve kabulün de daha rahat olması.

Dönemin ikinci yarısında herkes ayrı çeviri üzerinde çalışırken ise bu sınıfta okuma süreci yerini arkadaş gruplarına ya da en az bir arkadaşla okuma ve onun görüşlerini almaya bırakıyor. Bu arkadaşta beklenen, diğerinin çevirisini düzeltmesi değil, çevirmenin aksayan yerleri görmesine yardımcı olabilecek soru-

lar sorması. Bir başka yöntem de bu arkadaşın çeviriyi yüksek sesle diğerine okuması. Okurken takıldığı ya da anlamada güçlük çektiği yerlerin çevirmen tarafından işaretlenip tekrar gözden geçirilmesidir. Daha önce sözünü ettiğim değerlendirme formlarının da bu işi ciddiye almalarında yararı olmakta.

Öğrencilerden istediğim bir başka değerlendirme de dönem sonunda dosyalarını teslim ederken en üste dersin genel bir değerlendirmesini yapıp bana vermeleri. Bunun için yardımcı olacak soruları onlara verip, özellikle o konulardaki düşüncelerini öğrenmek istiyorum. Artık alıştıkları bir işlem haline geldiğinden bunu yapmakta zorlanmıyorlar. Ancak dönem içinde bu konuda hayli zorlanıp sızlandıkları da bir gerçek. Daha önce belirttiğim gibi öğrenme açısından yararına kesinlikle inandığımdan bu konuda ödün vermeyi hiç düşünmedim ve sonuçtan memnunum.

Öğrencileri benim değerlendirmeme, yani not vermeme gelince yeterince uygulama yapabilmeleri ve not baskısını kaldırabilmek için not vermeyi elden geldiğince geciktirmeye, aza indirmeye, neredeyse unutturmaya çalışıyorum.

Ancak idareye karşı yükümlü olduğum sayıda yazılı ve sözlü not veriyorum. Yazılı notlarının birini İngilizce'ye diğerini Türkçe'ye çevirilerden, sözlü notlarını ise, devam durumları, tartışmalara katılımları, dosyalarının durumu ve eleştirilerinin ciddiyet ve yararlılığına göre veriyorum.

Çevirilerin değerlendirmesini de öğrenciyle birlikte yapıyorum. Her öğrenci için ortalama onbeş dakikalık görüşme süresi genellikle yetiyor ve değerlendirme işleminin de eğitimin bir parçası olması için öğrencinin aktif katılımını sağlıyorum. Bunun için ben özgün metinden izlerken, o bana çevirisini okuyor. O okurken işaretlediğim sorunlu yerleri göstererek, sorularımla yönlendirerek sorunu saptamasına ve düzeltmesine yardımcı oluyorum. Bazen kafa kafaya vererek seçenekler üretip tartışıyoruz. Sonuçta çoğu zaman kendisine ne not hak ettiğini soruyorum, gerekirse bunu bile tartışıyoruz. Böylece her ikimiz de objektif bir değerlendirmenin rahatlığını yaşıyoruz, hem de ben tek başıma çeviriyle özgün metni karşılaştırmaktan çok daha anlamlı bir yoldan not verme yükümlülüğümü yerine getirmiş oluyorum. Daha fazla zamanımı da almıyor.

Geliştirmeye devam etmek istediğim bu yöntemin öğrencilerin kişisel farklılıklarına ve gereksinimlerine cevap vermeyi amaçlayan, çeviri yoluyla dil bilinç ve becerilerini geliştirmenin yanı sıra yardımlaşma ve yapıcı eleştiri gibi sosyal becerileri de öğreten sistematik bir yöntem olduğu görüşündeyim.